

## Egy szentesi állattartó gazdaság számadásai (1763-1769)

MÓD LÁSZLÓ

(Kosztá József Múzeum, Szentes)

A szentesi levéltárban a városi tanács iratai<sup>1</sup> között 1784-85-ből egy páratlan értékű per maradt fenn, amely bepillantást nyújt egy 18. századi gazdatársulás életébe.<sup>2</sup> A gazdaság néhány tagja Tóth Mihály *lajstromos gazda* halála után a feleségtől 101 forintot követelt. Dóczy Miklós és társai azt állították, hogy az elhunyt ekkora összeget sikkasztott el, majd az özvegyet 49 forint kifizetésére kényszerítették. Ezt követően Tóth Mihályné a városi tanácshoz fordult, és kérte az ügy alapos kivizsgálását. Az özvegy beadványából kiderül, hogy Tóth Mihályt még életében a törvényszék elé citálták a számadások miatt, ám a *lajstromos gazdát* megvádoló személyek nem jelentek meg a bíróság előtt. Az 1785. július 22-én kihirdetett ítélet értelmében Dóczy Miklósnak, Bazsó Mihálynak, D. Kiss Istvánnak, Dezső Mihálynak és Csák Ferencnek az özvegytől kikényszerített pénzüsszeget harminc napon belül vissza kellett fizetnie. A vizsgálat során a gazdaság elszámolásait is tüzetesen átvizsgálták, majd másolatot készítettek a bevételekről és a kiadásokról. Ennek köszönhetően az 1763 és az 1769 közötti időszakból ismerjük a gazdatársulás szervezeti kereteit, a jószágállomány nagyságát, az alkalmazottak bérét és a jószágértékesítés költségeit. A bevételek és a kiadások írásbeli rögzítése arra utal, hogy az 1760-as években nagy szerepet tulajdonítottak a gazdasági ügyek pontos számontartásának. A tanácshoz intézett beadványok szerint előfordult olyan eset is, amikor a változásokat nem rögzítették. Ez később hiányt eredményezett, amit a gazdaság tagjai megpróbáltak Tóth Mihály rovására írni.

### Gazdatársulások szerepe a jószágértékesítésben

Az alföldi mezővárosokban az állattartáshoz kapcsolódó szervezési feladatok egy részét a gazdák laza társulásai, az úgynevezett *gazdaságok* vállalták fel. A városi tanács határozta meg a legelőhasználat rendjét, egységesítette a pásztorbéreket, a nyájak alakítása, a pásztorok fogadása és ellenőrzése viszont a településen belül, területi elv szerint elkülönült gazdaközösségek feladatai közé tartozott. A közös nyájakat azért hozták létre az állattartással foglalkozó mezővárosok lakói, mivel az állatállomány őrzése, legeltetése, gondozása családi keretek között nem lett volna megold-

<sup>1</sup> 1762 és 1815 között a földesúr bevonta a jogszolgáltatásba Szentes mezőváros tanácsát, és hozzájárult a városi törvényszék felállításához. A bíróságon a főbíró elnökölt, a tagságot az esküdtek alkották. A törvényszék első fokú bíróságként működött, fellebbezési fóruma pedig az uradalmi úriszék volt. Barta László-Labádi Lajos 1995. 42.

<sup>2</sup> Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Fiókleveletára ( a továbbiakban: CsML SzF) V. A. 102. b/2. Szentes Város Tanácsának Iratai. Tanácsülési iratok ( a továbbiakban.: Tan. Ir.) 1784. 400., 1785. 421.

ható.<sup>3</sup> A marhahízlalás kollektív nyájszervezeti formája az alföldi településeken a *gazdaság*, a *baromgazdaság* vagy a *gőboly*, *gőbő* volt.<sup>4</sup>

A nagykunsági mezővárosokban a nyájakat egy-egy alkalmilag vagy hosszabb-rövidebb ideig együttműködő társulás szervezte meg, amelyet *gulyabéli* vagy *fejősjuh társaságként* emlegettek.<sup>5</sup>

Debrecenben és a hajdúvárosokban a *gazdaságok* az érvényben lévő legeltetési szokásoknak megfelelően közösen kaptak egy meghatározott területet. A közösségek maguk fogadták a számadót, aki az egész jószágállományért felelt. Az egyes falkák őrzéséhez szükséges bojtárokról viszont a számadó gondoskodott. A társulások közös vagyonnal rendelkeztek, melynek számbavételét, kezelését a közösség saját hatáskörén belül intézte. A hajdúvárosokban a *gazdaságok* működését a 18. század elejétől lehet nyomon követni. E társulási forma előzményei feltehetőleg a *tizedek* voltak, amelyek közös ökörfalkákat tartottak. A 19. század elejétől a *gazdaságok* tevékenységét már a *communitások* szabályozták.<sup>6</sup>

Debrecenben a társulások hatósági beavatkozás nélkül jöttek létre. A közösségeket egy-egy *tőkegazda* köré csoportosuló, 5-15 heverő jószágot tartó gazdák alkották, akik közösen fogadták a pásztorot, fizetéséről pedig *sorkenyérrrel* gondoskodtak.<sup>7</sup> A *gazdaságok* önkéntes társulásként jöttek létre, ezért az egyes gulyákban és ménesekben a jószágok létszáma évente változott. A debreceni *gulyagazdaságok* tagjai maguk közül ügyintéző testületet: felügyelő gazdát, pénztárost, alelnököt, ellenőrt, jegyzőt és számvizsgálókat választottak. A *felügyelő gazda* képviselte a közösség érdekeit. Ő ellenőrizte a pásztorok munkáját is. A gyűlésekről a 19. század végétől kezdve jegyzőkönyveket is vezettek, amelyekben a napirendi pontokat rögzítették.<sup>8</sup>

Hódmezővásárhelyen az 1730-as, '40-es években bukkannak fel nagy számban a *baromgazdaságok*, amelyek nevüket a társulás első megszervezőjéről kapták. (pl: *Kardos-barom*, *Boros-gazdaság* stb.) Egy-egy *gazdaságba* csak olyan személyeket vettek fel, akik a városban úrbéres földdel vagy házzal rendelkeztek. A közösségek jogi szempontból egyszerű személyi társulásnak minősültek, amelyek a város közös legelőin szervezték meg a társulásban legelőjoggal résztvevő gazdák jószágainak legeltetését. A *gazdaság* ügyeivel a gyűlés foglalkozott, amit pásztorfogadáskor, tavaszi megalakuláskor, billegezéskor, az augusztusi költségkivetés idején, a jószágok őszi számbaadásakor és zárszámadás idején tartottak. A gazdák maguk közül előljárót (*első gazda*, *öreggazda*, *lajstromos gazda* stb.) is választottak, aki a társulás ügyesbajos dolgait intézte, ellátta a közösség képviseletét, és felügyelt az alkalmazottakra. A legtöbb *gazdaság* jegyzőt is választott, aki a társulás számadáskönyvét vezette. A gyűlés fogadta fel a jószágfajtáknak megfelelően a számadó pásztorokat. A gazdaközösség alkalmazottai közé tartozott a *tizedes* és a *küttöltő*. Előbbi a gazdákra kivetett

<sup>3</sup> Szilágyi Miklós 2000. 566.

<sup>4</sup> Paládi-Kovács Attila 1993. 262.

<sup>5</sup> Bellon Tibor 1996. 166.

<sup>6</sup> Varga Gyula 1976. 164-167.

<sup>7</sup> Balogh István 1958. 546.

<sup>8</sup> Varga Gyula 1976. 166.

hozzájárulás összegyűjtésével foglalkozott, míg utóbbi a kút felszereléseinek karbantartásáról, be- illetve kiszállításáról gondoskodott.<sup>9</sup>

Autonóm állattartó gazdaságok a juhtartásban is kialakultak. A Tiszántúlon rokon alapon, illetve „régí szokás” szerint szerveződtek a juhtartó társulatok. Minden gazdaság élén listás gazda állt, aki a számadást vezette. Nála tartották az ún. gazdasági evést, ősszel pedig a juhtort. A Hajdúságban és a Nagykunságban a fejősnyáj a belső, a meddőnyáj pedig a külső legelőn tartózkodott.<sup>10</sup> A legáltalánosabban elterjedt nyájszervező közösségnek a fejős nyájgazdaság számított azokon a vidékeken, ahol a juhokat közösen fejték. A gazdák az állatok száma vagy a próbafejéskor megállapított tejhozam alapján részesültek a haszonból (tej, sajt). Az alföldi nyájgazdaságok hatásköre egyes vidékeken a 20. században nemcsak a tejhaszonra, hanem a juhászat egészére kiterjedt.<sup>11</sup> A csiki falvakban a lovak és a marhák őrzésének ügyeit a *communitas* intézte, de az esztenák *tízesei* vagyis falurészek szerint szerveződtek.<sup>12</sup>

### Állattartás Szentesen a 18-19. században

Szentes lakossága a 18. század derekán a többi alföldi mezőváros lakóihoz hasonlóan igen szerteágazó gazdálkodást folytatott. A szentesi határ övezetszerűen tagolódott. A településtől ny-ény-i irányban elterülő, vízjárta határrészekben ártéri gazdálkodás folyt. A magasabban fekvő, árvízmentes szinten a várost északi, keleti és déli irányban a belső legelők vették körül, amelyekre a 20. században is élő helynevek (*Felsőcsordajárás, Csürhejárás* stb.) utalnak. Az ebben az övezetben található jó minőségű termőföldeket a beltelkek után *háztutáni földekként* művelték. Ezután a szántók következtek. A külső legelők hasznosítását a városi tanács irányította, gondosan ügyelve arra, hogy mindig legyen megfelelő mennyiségű takarmány a nagyszámú jószágállomány számára. A Szentestől legtávolabb fekvő határrészek jó minőségű földjeit a 18. századtól egyre növekvő mértékben fogták művelés alá. Itt alakultak ki a szállások, majd a tanyák.<sup>13</sup> A város az egyre növekvő állatállomány számára hatalmas legelők bérlésével próbálta meg biztosítani a takarmányt: „*Határa nem nagy, úgy hogy a bójáró marháknak a fejős tehéneknek legeltetésre sem elegendő... Kaszáló rétje a város földin semmi sincs, hanem az arendált pusztákon. A határ házhelyekre vagy hold földekre ell osztva nincsen, mert a bójáró marha számára legeltetőnek hagyatott, de arra sem elegendő, hanem arendált pusztákon vetnek és kaszálnak, tehetsége szerint, ki többet, ki kevesebbet, de sarjút kaszálni nem lehet.*”<sup>14</sup> A szentesi tanács a többi alföldi mezővároshoz hasonlóan jelentékeny szerepet vállalt az állattartás megszervezésében.<sup>15</sup> Figyelemmel kísérte a jószágállományt, meghatározta a legeltetés rendjét: „...közönséges meg egyezésből meg határozatott: Hogy

<sup>9</sup> Tárkány-Szilcs Ernő 1983. 154-155., 161.

<sup>10</sup> Dobrossy István 1974. 93-108., Ecsedi István 1931. 254-255., Fazekas Mihály 1979. 178-187., Földes László 1962. 27-79., Paládi-Kovács Attila 2001. 613.

<sup>11</sup> Szilágyi Miklós 2000. 567.

<sup>12</sup> Paládi-Kovács Attila 1993. 303-304.

<sup>13</sup> Filep Antal 1972. 499.

<sup>14</sup> Barta László 1979. 8.

<sup>15</sup> Szilágyi Miklós 1995. 220-221.

ennekutánna Szénáson egyedül csal olyan Szarvas marhák, mellyek már jármosak, engedtesen meg a Legelés; egyéb Tinók pedig ki tiltassanak.”<sup>16</sup> A tanács rendszerint a földesúrtól bérelte a legelőket. Az 1721-ben Harruckern Györggyel kötött szerződés értelmében a város szabadon használhatta a veresegyházi, a bökényi, a fábiáni és az ecseri pusztát.<sup>17</sup> A szénási pusztá szinte állandóan a mezővárosi közösség használatában volt. Az árendát a tanács a jószágtartó gazdákra kivetett fűbérből fizette.<sup>18</sup> A pénzösszeg begyűjtése megkívánta a jószágállomány pontos nyilvántartását: „Ezen Marháknak pedig azon Száma fog a' fizetésre fel-vévetni, melly Áldozó Tsötörtök Hetiben a' bé vett Szokás Szerént való meg-visgáltatás, és fel-számláltatáskor fog-találtatni.”<sup>19</sup> Gyakran előfordult azonban, hogy az állatállomány a bérelt pusztákon sem talált elegendő élelmet magának. Kiss Bálint a szentesi református egyházkrónikában részletesen bemutatja az ún. *Dobos ménés* bánági teletetésének viszonyait.<sup>20</sup> Az ínséges esztendőkből a szentesi gazdák Békésre, Kopácsra, Sarkadra és Vésztőre is elhajtották a jószágállomány egy részét.<sup>21</sup> A korabeli források szerint a külterjes állattartás biztosította a lakosság megélhetését: „Marháknak distractiojából (eladásából), kiket hol helyben, hol szomszéd városokban esendő vásárookra hajtván a lakosok, pénzt szerezhetnek maguknak.”<sup>22</sup> Az 1759. évi összeírás szerint az úrbéres adó alá eső állatállomány így festett: 1176 ígás ökör, 649 eladásra szánt marha, 3051 tehén, 2479 borjú, 2670 ló és csikó, 8257 juh és 4060 sertés.<sup>23</sup> A marhatartás a 18-19. század fordulójától fokozatosan háttérbe szorult, és a juhtenyésztés került előtérbe. Az állattartás átalakulásáról Kiss Bálint helybeli református lelkész a következőképp emlékezik meg: „A marhákat, lovakat már ez időszakban, mikor göbölytartó gazdák nem voltak, leginkább istállóknak tartották. De a juhokat a szabad ég alatt karámokban szénázták, ahol esőnek, hónak, hidegnek ki voltak téve, a takarmányt pedig, amit a gazdát kímélni nem tudó juhász elébüik hányt, nagyrészt letapodták; a jászolból etetett juhok feleannyi takarmányt sem prédáltak el. A szarvasmarhák s heverő lovak leginkább szalmán teleltek, a juhok is csak tavasz felé kaptak szénát, nyáron a közönséges legelőn éltek.”<sup>24</sup>

<sup>16</sup> CsML SzF V. A. 102. a. 2. Szentes Város Tanácsának Iratai. Tanácsülési Jegyzőkönyvek (a továbbiakban: Tjgyk) 1792. 2.

<sup>17</sup> Barta László 1979. 8.

<sup>18</sup> „A Szénási Pusztán ennekutánna sem ökörnek, sem Tinonak Karátsonnál tovább a' nyári arendára nem szabad maradni hanem ha azon Gazdák, kik marháikat tovább is ott akarják tartani, ujjonnan illendő, és az üdönek járásához képest meg határozandó árendát fizetnek: Melynek következésében mostan is meg határozatott: Hogy a' kik ottan Lovakat tartanak, ezenn meg határozásnak napjátul fogva Gergely napig minden darab Lotul fizessenek 3 xrt. A kik pedig Szarvas Marháikat már eddig is ott tartották minden darab Marhátul 15. xrt fizessenek /: ki vévén annyit számú Marhát, mint a' mennyi ökrök, vagy Tinajok a' nyáron ott Levén attul arendát fizettek:/ azoktól, ha tovább is ottan tartják csak 3 xrt valamint a' Lovaktól fizessenek.” CsML SzF V. A. 102. a. 2. Tjgyk. 1792. január 30.

<sup>19</sup> CsML SzF V. A. 102. a. 2. Tjgyk 1798. július 2.

<sup>20</sup> Kis Bálint 1992. 381. (A szentesi református lelkész egyháztörténeti munkáiból válogatott kötet egy 's' betűvel szerepelteti a vezetéknevét, ezért a lábjegyzetekben én is ezt az írásmódot követem.)

<sup>21</sup> Mód László 2002. 89.

<sup>22</sup> Barta László 1979. 11.

<sup>23</sup> Barta László 1979. 29.

<sup>24</sup> Kis Bálint 1992. 316.

A levéltári források szerint a városban több jószágtartó gazdatársulás működött a 18. század második felében. A *gazdaságok* egy része területi alapon szerveződött. Ez annyit jelentett, hogy az adott városrészben élő gazdák alkottak egy-egy társulást.<sup>25</sup> A *Felső részi gazdaság* feltehetőleg a *Felsőpárt*, míg az *Alsó Barom* az *Alsópárt* állattartóit foghatta össze. A *Pápista gazdaság* feltehetőleg a katolikus *Kisér* városrész gazdáit tömöríthette.<sup>26</sup> A forrásokban találkozhatunk olyan *gazdasággal* is, amely nevét a közösség megszervezőjéről vagy pedig a legtöbb jószággal rendelkező gazdáról kaphatta. Ilyen lehetett *Kozák István gazdasága* is, melynek itatókútját Török Urbán cselédjeivel együtt megrongálta.<sup>27</sup> A 18. század második felében a juhokat, a disznókat és a lovakat is pásztorok gondjaira bízta a szentesi gazdák. A forrásokban éppen ezért olyan társulási formákkal is találkozhatunk, amelyek disznók,<sup>28</sup> lovak<sup>29</sup> és juhok őrzésére és legeltetésére alakultak.

A szentesi református egyház házasági anyakönyveiben a házasulandó férfiak között több alkalommal találkozhatunk pásztorokkal, akik helybeli gazdáknál vagy jószágtartó társaságoknál teljesítettek szolgálatot. 1789-ben Polya György Rideg Mihály *Felső ökör csordás* mellett dolgozott. 1791-ben az ún. *Szász Barmánál* bojtárkodott Nagy István és Borza János. Az anyakönyvekből az is kiderül, hogy a nagyobb jószágállománnyal rendelkező gazdák saját állataik őrzését és legeltetését fogadott pásztorokra bízta. 1789-ben Felsőpárti Kiss Mihály fejős juhásza Vad János volt. A szentesi görög családok a kereskedés mellett marhatartással is foglalkoztak. Az 1790-es években Kálló Koszta gulyása Pólya György, Haris János *göbölőse* pedig Nagy István volt.<sup>30</sup>

## A gazdaság bevételei és kiadásai

Szentesen a 18-19. század folyamán az állattartás az előbb bemutatott keretek között szerveződött. A *gazdaság* legfontosabb bevételi forrása az állatok után fizetett pénzből származott. A marhákért évente különböző összeget kért a társulás. 1764-ben, 1766-ban, 1767-ben, 1768-ban és 1769-ben 12, 1763-ban 15, 1765-ben pedig 9

<sup>25</sup> A református és a katolikus népesség különböző városrészekben élt. 1778-ban a már régóta használatos közigazgatási elnevezések a hivatalos ügyintézésben is elfogadottá váltak. A reformátusok az 1. és a 2. tized alkotta *Felső részt* vagy *Felsőpártot* lakták. A 3. és a 4. tizedből álló városrész, az ún. *Alsópárt* vegyes lakosságú lett. Az alacsonyabb fekvésű *Kisért* a katolikusok népesítették be. Barta László-Páhi Ferenc 1980. 10-12.

<sup>26</sup> A levéltári forrásokból tudjuk, hogy a *Pápista gazdaságnak* a Királysági baromjárásról volt egy kútja. CsML SzF V. A. 102. a. 2. Tjgyk 1796. május 7.

<sup>27</sup> CsML SzF V. A. 102. b/1. Tan. Ir. 1779. 287.

<sup>28</sup> „*Özvegy Nagy Mihályné Panaszkodik: hogy közelebb múlt esztendőbe megholt férje Balog István Uramnak és több becsületes gazdáknak Nyáj Kanászsza Lévén, férje elől Balog István Uramnak 26. öreg Sertésse elveszet, minek előtte pedig megtörtént volna a kár, Kérte mind maga mind felesége a becsületes gazdaságot, hogy Látván az ő betegségét fogadgyanak más nyáj Kanászt, de a becsületes gazdaság azt nem cselekedte...*” CsML SzF V. A. 102. b/1. Tan. Ir. 1777. 254.

<sup>29</sup> Az ún. *Dobos ménesben* 1789-ben 350 lovat tartottak. A számadó csikós Ádám Székely István, a két bojtár pedig Gál Ferenc és Söti Bandi volt. Kis Bálint 1992. 381.

<sup>30</sup> CsML SzF Mikrofilmár. A szentesi református egyház anyakönyvei. I.50/22. 196., I. 50/24. 198. 1741-1806.

krajcárt volt az egy jószág után fizetendő pénzösszeg. Azoknak a gazdáknak, akik 1763-ban és 1768-ban kenyeret nem adtak, többet kellett fizetniük az állatok gondozásáért.<sup>31</sup> A gazdaság keretei között nevelt jószágok létszáma évente változott. 1763-ban volt a legkevesebb (583 db), 1766-ban pedig a legtöbb jószág (711db) a közösségben. A számadásokban a nyájforma megnevezésére a régies *barom* valamint a *gulya* kifejezés szolgált.

A gazdaság pénzügyeit a számadó *lajstromos gazda* intézte, aki minden évben Szent György-napkor számolt el a közösség bevételeivel és kiadásaival: „...Minden Sz. György napkor a' Közönséges Gazdaságnak hallattára igy Szolván néhai Tóth Mihály Férjemnek. Hol vagyon a' Gazdaság tőke pénze a' melly most esztendeje megmaradott. továbbá, mit költött azon esztendőben a' Gazdaságnak minden némú szükségseire, azontul, mi vólt a' pásztorok bére, ezeket öszve computálván, annakutánna a' marha szám mennyi lett légyen, és annakutánna az egész erogatioból egy egy darab marhára mi esett, Ugy pediglen hogy a' Gazdaság tőke pénze a' felvetésben minden esztendőként belé vétetődött, és annakutánna a' melly tőke pénz ujolag megmaradott a' Laistromban minden esztendőnek a' végén fel jegyeztetett, melly dolognak igasságát a' Laistrom esztendőnként meg bizonyítja.” Tóth Mihály 1763-ban Nagy Szál Istvántól vette át a hivatást. 1769-ben lemondott, mivel időközben a város egyik adószedőjének választották: „Ilymóddal folyván az Felső Rézsi gazdaság nak állapottya Toóth mihaly gazdasága alatt, Történt hogy szentes városába Adó Szedőnek tétetet, mely hivatal nem engedte az gazdaság dólzában való vigyázást.” A tisztséget ezt követően Kovács János vállalta el. A számadásokat, azaz a bevételek és a kiadások jegyzékét egy írástudó személy, a *nótárius* öntötte írásos formába.

A gazdaság az állatok őrzését pásztorokra bízta, akik munkájuk fejében meghatározott összegű bérezésben részesültek.<sup>32</sup> A számadásokból kitűnik, hogy a gazdaközösség által alkalmazásba vett pásztorok között munkamegosztás alakult ki. Az egymásnak való alárendeltség természetesen a bérezésben is kifejezésre jutott. A jószágállományért a számadó felelt.<sup>33</sup> Ő irányította a munkát, ellenőrizte a bojtárokat.<sup>34</sup> A gazdaság alkalmazottai egész évre szóló, meghatározott bért kaptak, amely különbö-

---

<sup>31</sup> A kenyér feltehetőleg a pásztorbér része lehetett, habár a számadások nem tüntetik fel.

<sup>32</sup> Az alföldi mezővárosok és falvak nagyjából azonos bérezésben részesítették a különböző rendű és rangú pásztorokat. A bérben mindig kifejeződött a gazdaközösség elismerése is. Törekedtek arra, hogy a pásztorok a bérből tisztességesen meg tudjanak élni, sőt még vagyonuk gyarapítására is lehetőségük legyen. Bellon Tibor 1996. 146.

<sup>33</sup> Egy 1799-ben lefolytatott perben a következőképp határozták meg a számadó és a bojtár felelősségét. „Mert a számadó tartozik, minden kárnak meg térítésével, mind addig, méglen azt meg nem mutathatya, hogy az Kárnak ez vagy amaz Bojtárja volt légyen az oka, vagy pedig eszköze...” CsML SzF V. A. 102. b/4. Tan. Ir. 1799. 754

<sup>34</sup> „Meg esett az elmúlt 798<sup>dik</sup> esztendőben Demeter napja előtt való Vasárnap reggel; hogy a' baromtól haza akarván jönni az öreg bojtáromnak Sallai Jánosnak meg hagytam hogy eő maradgyon a' marhával 's legettesse a' Kút felé. a második bojtáromnak pedig azt parantsoltam hogy mennyen el a' Böszörményi Mihály Szállására bizonyos dolog végett, de úgy hogy itatásra a marhához vissza mennyen, 's vissza is ment.” CsML SzF V. A. 102. b/4. Tan. Ir. 1799. 754.

ző részekből tevődött össze.<sup>35</sup> A pénzbeli járandóság mellett a ruházattal való ellátás szerepelt a díjazásban. A számadó és a bojtárok évente egy egész rend ruhát kaptak. A számadásokból nem derül ki, hogy a bérezés ezen összetevője milyen viseleti darabokból állt. Egyedül a pásztorok részére vásárolt bocskor ára szerepel a kiadások között.<sup>36</sup> A lábbeliket a *gazdaság* rendszerint a helyi görög boltban vásárolta. 1768-ban és 1769-ben a pénz és a ruhailetmény mellé újabb összetevő társult. A *gazdaság* biztosította az alkalmazásba vett pásztorok marháinak téli ellátását.

A forrásokból kiderül, hogy a *számadó gulyás* vagyonos ember lehetett.<sup>37</sup> 1768-ban 24, 1769-ben pedig 32 marháját teleltette a *gazdaság*. A bojtárok természetesen sokkal kevesebb jószággal rendelkeztek. 1768-ban Veres Tóth István 4, Vátzi János 7 marhájának téli ellátást biztosította a gazdatársulás. A peres anyagból kiderül, hogy a 'számadó és a bojtárok alkalmanként Szent György-napkor jutalomban is részesültek: „...a' pásztoroknak is /: a' mint magok bizonyították /: hűséges szolgálattyaikért minden Sz. György napkor adott a' Gazdaság, kinek egy márvást, kinek kettőt nemelyiknek többetis.” A pásztorok pénzbeli járandósága évente változott. A *számadó gulyás* 1763-ban és 1764-ben 40, 1765-ben 44, 1766-ban 45, 1767-ben és 1768-ban 30, 1769-ben pedig 31 forintot kapott. A két bojtár bérezése is ennek megfelelően alakult. Az *öregbojtárnak* nagyobb volt a fizetése, mint a *kissebb bojtárnak*. Előbbi 1763-ban 16, 1764-ben 17, 1765-ben 19, 1766-ban 20, 1767-ben 13, 1768-ban 14, 1769-ben pedig 30 forint 34 krajcárnyi éves bérezésben részesült. A *kissebb bojtár* 1763-ban 16, 1764-ben 4, 1765-ben 15, 1766-ban 15 forint 30 krajcárt, 1767-ben 24, 1768-ban pedig 10 forint 23 krajcárt illetve 14 forintot kapott a *gazdaságtól*. 1769-ben bére elérte a 28 forintot. Az előbb idézett számsort alaposabban áttanulmányozva feltűnik, hogy bizonyos években a *kissebb bojtár* az *öregbojtár* fizetéséhez képest jóval kevesebb, de olyan eset is előfordult, hogy sokkal több pénzt kapott. 1764-ben ennek az oka az volt, hogy a 4 forintnyi béren kívül egy három éves üsző is szerepelt a bérben. 1767-ben azért részesülhetett nagyobb pénzdíjazásban, mivel ruhailetményt nem kapott. 1769-ben a bojtárok fizetése a többi évhez viszonyítva azért lehetett olyan magas, mivel bérük nem tartalmazta az egész rend ruhát. Érdekes, hogy 1768-ban a számadások között két *kissebb bojtár* szerepel. Feltehetőleg az eredetileg megfogadott pásztor valami oknál fogva nem töltötte ki a szolgálati idejét, és új bojtárt kellett alkalmazni.

A számadások között gyakran a közösség által felfogadott pásztorok nevei is szerepelnek. 1764-ben a *számadó gulyás* egy Karmazsin nevű személy, az *öregbojtár* pedig Szabó József volt. 1765-ben és 1766-ban számadónak Hajas Istvánt, bojtárnak pedig ismét Szabó Józsefet fogadta meg a *gazdaság*. 1767-ben a számadó csak a ra-

---

<sup>35</sup> A konvenció pásztorok bérében a pénz már a 18. század első felében is jelen volt, szerepe az úrbérrendezést követően nőtt meg. Korábban az élelem és a ruházat tette ki a bér nagyobb részét. Paládi-Kovács Attila 1993. 311.

<sup>36</sup> A 18. században a bocskor még minden pásztor járandóságában megtalálható, a 19. század elején kezdték pénzzel megváltani a munkáltatók. Paládi-Kovács Attila 1993. 311.

<sup>37</sup> A számadópásztorok gyakran tehetős személyek voltak, akik tekintélyes nagyságú jószágállománnyal rendelkeztek. 1771-ben Kunmadarason az egyik számadónak körülbelül 200 juha és 4 szamara volt. Fazekas Mihály 1979. 188., Paládi-Kovács Attila 2000. 125.

gadványneve („Nagybotskoru”) alapján szerepel.<sup>38</sup> Az *öregbojtár* ebben az évben a karcagi Vékony János, a *kissebb bojtár* pedig egy Petkő nevű személy volt. 1768-ban Veres Tóth István bojtárkodott, *öregbojtárnak* idősebb Hajas Istvánt és Váczi Jánost fogadta meg a *gazdaság*. 1769-ben a számadó Borsi György, az *öregbojtár* Öcsödi János, a *kissebb bojtár* pedig Áfra János volt.

A *gazdaság* jószágainak itatása, megfelelő mennyiségű és minőségű vízzel való ellátása kulcskérdésnek számított. A legelőkön kutak biztosították az állatok számára az ivóvizet.<sup>39</sup> Ezek építése, karbantartása szinte minden évben kiadást jelentett a gazdaközösség számára.<sup>40</sup> A vízmerő edények gyakran elhasználódtak. 1763-ban a *gazdaság* a baromkúthoz két új dézsát vásárolt 36 krajcárért. A számadásokból kiderül, hogy a kutak kávája rovasos technikával készülhetett. Erre utalhat, hogy a kiadások között szerepel 200 rovas, amit a társulás Szarvason vásárolt. A kútból felhúzott vizet a jószágok vályúból itták. A számadásokban egy alkalommal találunk utalást vályúk vásárlására, amelyek nyolc forint kiadást jelentettek a gazdaközösség számára. A kutakhoz szükséges faanyag valószínűleg a Felső-Tisza-vidékről valamint a Körösök mentén elterülő erdőségekből származott, amit vízi úton, főleg tutajokon szállítottak az Alföldre. Erre utalhat a „Láp allya fa” elnevezés, de a Szarvason vásárolt kútrovás és két vályú is a Körösön érkezhettek a városba. A kutak karbantartására nagy gondot fordított a közösség, hiszen jó minőségű vízre volt szüksége a jószágnak. 1768-ban a *gazdaság* három embert alkalmazott, akik 15 krajcár napi fizetés fejében tisztították ki a kutakat. Ugyanebben az esztendőben egy elhullott jószág tetemét is el kellett vonszolni a kutak mellől. Az iratanyag tartalmaz egy 1778-ból származó névsort is, amely azokat a gazdákat veszi számba, akik faanyagot adtak a kutak építéséhez, javításához.

A jószágszaporulat biztosítása érdekében a *gazdaságnak* megfelelő apaállatokról kellett gondoskodnia.<sup>41</sup> 1767-ben a Vátzi Mihálytól vásárolt két bika 24 forint kiadásal járt. A vizsgálat során a Tóth Mihály működése alatt vásárolt apaállatokról a *lajstromos gazda* fiai is tanúvallomást tettek. Erről írásos feljegyzés készült. A Vátzi Mihálytól vett három éves bikák egyikét Derekegyházán lötték agyon, a másik pedig Ecseren pusztult el. Utóbbit Dobos István cselédje megnyúzta, bőrét Nagy Pál István értékesítette. A vallomásokból kiderül, hogy Tóth Mihály Hajos Jánostól vásárolt két bikát. Az egyiket Poja Mátyás székbírónak adta el a *gazdaság*, a másik jószág pedig a

<sup>38</sup> Az Alföldön már a 17-18. században is volt gúnyneve a legtöbb pásztornak. A ragadványnevek eredetükre, nemzetsiségükre, származáshelyükre vagy egyéni tulajdonságaikra utáltak. Paládi-Kovács Attila 2000. 134.

<sup>39</sup> A kutak nemcsak a legelők tagolásában, hanem a legelőhasználat kialakulásában is fontos szerepet játszottak. A kútásás egy-egy terület használatának hosszabb időre történő biztosítékát jelentette. Tárkány Szücs Ernő 1961. 216.

<sup>40</sup> A 18. század második felében a jószágtartó gazdaságokon kívül magánszemélyek, sőt a város is készített kutakat: „Ezek felett Városunk Érdemes Birája ezen Szénási Pusztának Két végein Két Göboly Kútakat fog az öregebb heverő, 's el-adó Ökrök' Számára azoknak jobb állések végett építtetni, melly Kútaknak árra is az ideji Arendalis Summával együtt mostan repartíaltasson.” CsML SzF V. A. 102. a. 2. Tjgyk 1798. július 2.

<sup>41</sup> Túrkevén a tanács és a gazdaközösség a *beneficiális kassza* terhére vásárolta a bikákat. A város istállójában tartották a jószágokat ún. *bikások* felügyelete alatt. Kihajtás után az állatokat arányosan osztották el a nyájak között. A kiöregedett jószágokat kivágták, felhizlalták, majd értékesítették. Bellon Tibor 1996. 195-196.



Büs-ér mellett döglött meg. A Vég Andrástól vásárolt bika inát elvágta. A faggyút, a bőrt és a húst öt gazda osztotta szét egymás között.

A pásztortanya legfontosabb kelléke a *talyiga*<sup>42</sup> volt, ami a gyakori helyváltoztatás miatt alkalmasnak bizonyult az eleség és a gúnya szállítására. A *talyigás ökör*<sup>43</sup> több alkalommal felbukkan a számadásokban és a peranyagban is: „*Továbbá a' mi a' Talyigas ökröt illeti, a' mellynek hogy 27. for lett légyen az árra legegyenesebben innen lehet kihozni, hogy az azon esztendőbéli pásztorok azt állityak hogy egész nyáron a' barom között lakott, őszszel pedig teelőre bément, annak utánna a pásztorok többé soha sem láttak, sem a' barom közzé tavasszal ki nem ment. és így őszszel, avagy Karátson körül adodhatott el, a' melly szintén meg edgyez a' Tóth János Székbiroi Laistromában található 27. for*<sup>108</sup> *ökörnek vételének idejével, mivel azis azon idő tájban esett, a' mellyet azon Laistromban meg lehet látni, melly ökörnek oltságát okozta az, hogy az egyike már akkor a' midőn el adódott egészen el vesző félen volt, a' mellyet a' pásztorok közzüli némelyek bizonyitanak, egyszersmind Nagy Pál István Uramis azt valya hogy az ökörnek az egyike telyességgel elveszett volt az árrát is mindedig 27. for*<sup>nak</sup> *hallotta, hasonlóképpen vallotta Csák Ferencz Batyám Ur is, a' ki mindenek fölött leg jobban tudhattya, mivel ő Kegyelme nélkül a' Gazdaság csak egy darab jóságot sem vett meg, sem el nem adott.*” Az egykori lajstromos gazda fiainak tanúvallomásában arra is találunk utalást, hogy Tóth Mihály két talyigakereket vásárolt 11 máriásért.

A pásztorfogadás ünnepélyes keretek között zajlott, rendszerint áldomásívással erősítették meg az egyezséget.<sup>44</sup> Ennek költségei a *gazdaság* 1765-ös, 1766-os, 1767-es és az 1768-os elszámolásai között szerepelnek. A beszegődés, azaz az ünnepélyes felfogadás 1769-ben Dóczi Miklós házánál, az udvarban történt. A legtöbb esetben az áldomásíváshoz vásárolt bor mennyiségét és árát is feltüntették a számadásokban. 1766-ban a számadó, az *öregbojtár* és a *kisebb bojtár* felfogadásakor elfogyasztott ital külön-külön szerepel. Ebben az évben a számadóval kötött egyezséget követően 8 icce, a bojtárok megfogadása után pedig 6 icce bort ittak meg a gazdatársulás tagjai. A különböző felszerelések vásárlásakor is rendszeresen tartottak áldomást. A Szarvason beszerzett vályúk vételét követően 6 icce 4 krajcáros, a 200 kútrovás vásárlása után pedig 3 icce bort ittak meg. 1767-ben a bikahajtáskor is 3 icce bor fogyott. A számadásokban szereplő áldomások többsége az alkalmazottak, azaz a pásztorok

<sup>42</sup> Debrecenben a pásztorszállítás két részből állhatott: a *talyigából* és a mellé épített nád- vagy vesszőfona-dékból álló, könnyen mozgatható főzőhelyből. Balogh István 1958. 545.

<sup>43</sup> A forrásokban a *talyigás ökrök* számára vonatkozóan egy alkalommal találunk utalást, ami azt igazolja, hogy két jóságot használhattak a pásztorok: „*Amely két tajigás ökör hogy tsak . 27 for adodott el, azért lett hogy az egyiket tsak az bőriért vette meg Toth János Úr, mert már akkor egészen el vesző félen volt...*”

<sup>44</sup> Az áldomásról Szendrey Ákos készített összegző tanulmányt, amelyben a történeti adatokat is felhasználva szedte egy csokorba a szimbolikus evés-ivás alkalmait. Az adásvételi áldomás tulajdonképpen a birtokátruházáshoz, a birtokbajutáshoz kapcsolódik szorosan. Ide tartozik a csere-, a birtokátruházási- valamint a bérletkötő- és felmondó- áldomás. Szendrey Ákos szerint az adásvételt kísérő áldomásívás a következőképpen zajlott. Az aktus létrejöttét tanúsító személy felemelte a borral teli poharat, miközben a vevőnek a vételárat le kellett tennie az asztalra, az eladónak pedig fel kellett vennie. Ha ezalatt a jelenlevők nem tiltakoztak az ügylet ellen, akkor a pohár felmutatója áldást és szerencsét kívánt, a poharat kiitta, majd lefordította. Szendrey Ákos 1942. 123-131.

felfogadásához kapcsolódott. A forrásokból kitűnik, hogy rituális ivás nélkül elképzelhetetlen volt ez az esemény. Az áldomás e típusa az ún. munkafolyamatot kezdő áldomás közé sorolható. A birtokátruházási csoporthoz tartozik a jószágtartáshoz szükséges felszerelések vásárlását követően tartott ivászat.

## Összegzés

A tanulmányban elemzett és közzétett számadások a 18. század 60-as éveiben működő gazdatársulás életébe engednek bepillantást. A közösség területi alapon szerveződhetett, feltehetőleg az ún. *Felsőpárt* jószágtartó gazdáit foghatta össze. A legfontosabb bevételi forrás az állatok után fizetett pénzből származott. A *gazdaság* keretei között nevelt jószágok létszáma évente változott. A társulás pénzügyeit a *számadó lajstromos gazda* intézte. A *gazdaság* az állatok őrzését pásztorokra bízta, akik munkájuk fejében meghatározott összegű bérezésben részesültek. A jószágállományért a számadó felelt. Ő irányította a munkát, ellenőrizte a bojtárokat. A *gazdaság* alkalmazottai egész évre szóló, meghatározott összegű bért kaptak, amely különböző részekből tevődött össze. A pénzbeli juttatás mellett ruhailetmény is járt a pásztoroknak, alkalmanként pedig jutalomban is részesültek. Két esetben a *gazdaság* a számadó és a bojtárok marháinak téli ellátást is biztosította. A kutak építése, karbantartása szinte minden évben kiadást jelentett a gazdaközösség számára. A számadásokból kiderül, hogy a jószágtartó gazdák nagy szerepet tulajdonítottak az áldomásivásnak, amely rendszerint valamilyen egyezséget erősített meg szimbolikus formában. A vizsgált forráscsoport kellőképpen igazolja azt, hogy az állatok őrzése, legeltetése megkívánta a jószágtartó gazdák tömörülését, érdekeiket érvényre juttató társulási forma létrehozását.

Az B. felső Gazdasagnak Gulyabéli<sup>45</sup>  
márhákrul valo Számado Lajstromát Toth Miháj Uram  
nak abban 6. esztendőkrül valo percepcioját és erogatóját  
N Fő Biro keresztes Miháj Uramnak rendelésébül és  
parantsoláttýából megvisgáltuk és ekképpen amint  
találtuk minden esztendöt különössen Le irtunk.

	<u>For</u>	<u>Xr</u>
1763. <sup>dik</sup> Esztendőben volt az Barmon marha szám az mint az Laistrom mutattya Nro. 583 Ezekül ezen esztendőben fizetődött az La istrom szerént egytül 15. xr. esett érettek	145	45
Ismét különössen 13. darabtol 17. xjával mivel ezek kenyeret nem attak fizettek	3	41
Bérések marhája tsak egy volt ettöl esett Nagy Pál Istvántol mint előtte valo Laistro mos gazdátol ment által készpénz	6	18
Sa perceptionis	156	1
<b>Erogatioja 1763<sup>dik</sup> Esztendőnek</b>		
1mo Számado Gulyás bére keszpénz	40	
Egesz ruhája	12	
2 ör Bojtár bére kész pénz	16	
Egész ruhája	12	
3 kissebb bojtár bére	16	
Egész ruhája	12	
Boltbeli költség mint az Görög Conto ja mutattya 16. pár botskor	5	36
5 H. vas		24
3. Szál istráng		21
2 Dézsa barom kuthoz		36
2 ostorfa		14
Csobányra tett költség		12
Sa erogationis	115	23
Maradott tehát az az Laistromnak mutatá sa szerént marha bér az Számado keziben ezen esztendőben	40	38

<sup>45</sup> A forrásközlésben az olvashatatlan szövegrészeket a (...) jel feltüntetésével jelölöm.

1764. Esztendőben volt az Laistromnak mutatása szerént az Barmon számos marha 634 Ezektől 12 xrijával egytől számlálván amint fel van jegyezve az Laistromban esett érettek marha bér	126	48
Béresek marhája volt. 41. a xr. 17. esett		
Érettek	11	37
Sa perceptionis	138	23

### Erogatioja az 1764<sup>dik</sup> Esztendőnek

1 <sup>mo</sup> Számado Gulyás karmazsin bére	40	
Egész ruhája	12	
2 ör Bojtár Szabó József bére	17	
Egész ruhája	12	
3. kisebb bojtár bére	4	
Egy 3 <sup>madü</sup> üsző	8	
Egész ruhája	12	
Boltbeli költség az Görögnek Contoja szerént 26 pár botskor	11	9
Vátzi Gergej egy marhától nem fizetett de per ita		13
Sa erogationis	116	22
Az Laistromnak bizonyítása szerent ma radott az számado keziben marha ber ezen esztendőben	22	3
1765 <sup>dik</sup> Esztendőben volt az marha szám mint az Laistrom mutattya nro 706 darab 9. potrajával egytől számlálván esett érettek	158	51
Béresek marhája is különösen volt 48. a xr 17. esett érettek	13	36
Sa perceptionis	172	27

### Erogátioja 1765<sup>dik</sup> Esztendön

Számadó Gulyás Hajas István bére	44	
Egész ruhája	12	
Ör bojtár bére kész pénz	19	
Egész ruhája	12	
kisebbo bojtár bére	15	
Egész ruhája	12	

Botbul. 16. pár botskor <sup>ára</sup> az Görög contoja sze		
rént	10	30
Egy lapát		9
Egy vas fazék	1	49
Gazdaság számára hozatott 12 itz bor a xr 3.		36
Szabo Josef bojtár meg fogadasakor áldomás		
6 itz bor a xr. 3.		18
Sa erogationis	127	22
Ezek szerént marad adossa az számado marha		
bérrel ezen esztendőben is	45	5
Vátzi Gergely 6. darab marhája ki van hagyva		
az számadasbol. és nem ingrediálta az marhák számát		
az mi számadásunkb		
1766 <sup>dik</sup> Esztendőbe Volt az Gulyás előtt marha szám		
nro 711. ebben az esztendőben volt az fizetés		
egyől xr. 12. és így esett az megnevezett mar		
hakért in sa. marha bér	142	12
Béresek marhájától mely volt nro. 62. axr.		
17. mint az Laistrom különösen mutatya		
esett érettek	17	34
Sa perceptionis	159	46
<b>Erogatioja 1766<sup>dik</sup> Esztendőnek</b>		
Számado Gulyás Hajas Ist bére készpénz	45	
Egész ruhája	12	
8 itz bor áldomás axr. 3.		24
ör bojtár Szabo Josef bére	20	
egész ruhája	12	
áldomás 6. itz bor axr.3.		18
kis bojtár bére készpénz	15	30
Egész ruhája	12	
áldomás 6 itz bor axr.3.		18
Boltbel. költség mint az Görög írása mutatya		
27. pár botskor árra	10	48
Sa erogationis	128	18
Es így ittenis adossá marad az számado kiszedett		
marha bérrel ezen esztendőben az Laistrom		
nak értelme szerént	31	28
Ezek az alább meg irt gazdák pedig egy átallyában		
ki marattak az számadásból mivel nem fizet		
tek meg. jól Lehet az Laistromban ott vagyon		
az nevek de kihagytuk az perceptiobol		
ugymint		

Csak Mihály nro 1  
 Vátzi Gergej 2  
 Toth György 7  
 Ifju Kis Miháj 3.

Sa 13. darab.

Ezeket meg Lehet Latni Sub pagina 107. et 108.  
 1767<sup>dik</sup> Esztendőben találtuk az marha számot az La  
 istromban akiktől fizettek az Laistromnak  
 értelme szerént nro. 686 nak mellyektül  
 is a xr. 12. esett érettek marha ber

137 12

Béresek marhájától mely talaltatott ezen  
 esztendőben az Laistromban nro 36  
 a xr. 17. esett érettek fizetés

10 12

Sa perceptionis

147 24

**Erogatioja ezen esztendőnek 1767.**

1<sup>mo</sup> Számado Gulyás Nagy botskorunak bére

30

Egész ruhája

12

2<sup>do</sup> Bojtár kartzagi Vékony Jánosnak adatott

13

egész ruhája

12

Bojtár pethő nevűnek bére készpénz

24

atallyában

Ezen esztendőben 5. pásztorok fogadásokban

jól lehet nemellyik (...) sem állott mind

azon által aldomasokra költöttem 23. itz

bort a xr. 4. melynek ára in sa tészen

1

32

ismét 5 xros bort 6. itz

30

ismét 2 itz bort a xr. 4. fizettem

8

Hat kutyák az barom mellé valok meg ro

molván szert vettem

18

Bikát hajtok az Baromra 3 itz bor aldomás

12

Boltbeli költség mint az Görög (...) mutatja

25. pár botskor axr.

9

46

egy Lapát az barom kuthoz

6

4. szál istráng

16

Sa erogationis

103

48

Es igy Itten is az Laistromnak mutatása szerént

az perceptio az erogationál többre mégyen

mely az számot ado gazda keziben maradott

43

36

Ezenmegnevezett 1767.dik Esztendőben is ezen alább spetificált gazdak ki hagyattak az szá madásból es nem ingrediálták az mi száma dásunkat mivel mind ez mai napig restánsok ugmint

Barna Jánosné nro. 7 darabtul		
Szőke István	2	
Fodor János	2	
Szalai István	3	
kővér kis János	3	
Fenyvesi János	7	
kis Adam veje	2	
Gurtsi Mihájé	2	Sa 28. Darab

amint Mind ezeket meg Lehet Latni Sub pagina 117 et 118.

Ismét ezek is ki marattak az mi Számvéte lükből mivel nem Toth Mihájnak hanem Borbé kováts Jánosnak fizettek amint meg Lehet Latni Sub pagina 116. et 118. ugmint

ör Csak Fer. 16 darabtól

Pataki Miháj. 3 darabtól. Sa 19. darabtól

1768<sup>dik</sup> Esztendőben is mint az számadonak utolso. esztendejiben találtuk az Marha számot az mellyektől Toth Mihájnak <sup>kezibe</sup> kellett fizetni nro. 691. nek mellyektül ez esztendőben is 12 xrxával mint az Laistrom mutattya kellett az számadonak keziben jöni in Sa

138 12

Ezeken kívül ezen alább spetificált gazdak mi vel kenyeret nem attak fizettek 17. Xrxával

ugy mint Bohos veje 3. darabtól

Köntös Istv. 3

Lami Ferentz 6

Szijarto Janos 4

Sa 16. darabtól

Ezeztől valo fizetés téssen

4 32

Sa perceptionis

142 44

### Erogatioja ezen 1768dik Esztendön

1<sup>mo</sup> Számado Gulyás bére készpénz

30

Egész ruhája

12

24. marha telettetés

24

Veres Toth Ist. Bére mint bojtáré

14

Egész ruhája

12

4. marha telettetés

4

ör Hajas Ist. darab ideig szolgált bojtárul, arra az időre fel vett többet is melly nálla veszett	9	23
Vátzi János bojtárnak darab időre	14	
Egész ruhája	12	
Hét marha teleltetés	7	
Az fellyebb nevezett pásztorok ezen eszten dőben aldomás vétetett. 8. itz axr. 4		32
4. itz bor. axr. 5		20
2 itz bor. axr.5.		10
Boltbeli költség mint az Görög Contoja bizonyi tya. 20. pár botskor	7	13
Egy Lapát		9
Biro Miklosnak ketzer Dezsza tsinálásért		30
Radátsinak Dezsához kováts munkáért		12
Fenyő szálát vettem két izben	4	31
Ismét egy fenyő szálát	1	8
két uj dezsát tsináltattam	1	8
Mikor az barom kutakot igazítottuk akkor az korogyon meg ittunk 8. itz bort a xr. 5.		40
Mikor az dögöt vontattuk az kutak mellől ak koron is az korogyon megittunk 9. itz bort a xr. 5 mellyek árra téssen		45
Barom kutakat tisztito három emberek egy napra a xr. 15. fizettem		45
Szarvason vettem Gulyások számára 6. pár botskort axr 15. mellyekért fizettem	1	30
Sa erogationis	157	56
Ezen utolso esztendeiben az számado, világossan Láttatik az Laistromnak értelme szerent Super erogálni For. 15. xr. 12		
Ezen 1768 <sup>dik</sup> Esztendőnek perceptiojából is ki marattak ezen alább spetificált gazdák azért hogy nemellyek közülök mind ez mái na pig is restánsok némellyek pedig azért mivel nem Tot Mihájnak hanem Borbé kováts Jánosnak fizettek.		
Ezek mai napig is restansok		
Barna Jánosné 5. darabtól		
Pinko kováts 4. darabtól		
Szöke Meszár Ist fia 2 darabtól		
Sa 11. darabtól		
vide pagina 126 et 127.		
Ezek pedig kováts Jánosnak fizettek. ugy mint Ifju Szabo János 9. darabtól		



Pataki Márton 8.		
Szőke István 8. darabtol		
Dotzi János 2.		
Nemes György 4.		
Gretzi István 5. Sa 36. darabtol		
Mint ezeket meg Lehet Látni Sub pagina 123 et. 124.		
Extraetussa az Fellyebb elé számlált		
Esztendöbéli restantiák		
Restantiája. 1763dik Esztendőnek	for. 40	38
1764	22	16
1765	45	5
1766	31	28
1767	43	36
Gazdaság 2.Talyigás ökrinek az árra amint V. Tot		
János mint akkori Szekbiro vallya	42	
Sa ezen Restántiak	225	3
Ezen restantiákról Liquidál az számado ekképpen		
az Gazdaság Laistromában		
Vett két Bikát Gazdaság Számára Vátzi Mihájtól	24	
Vett két Válut Gazdaság Számára	8	
áldomás ekkoron az valukra tétetett 6. itz		
bor. a xr. 4		24
Mikor el hozták az váluakat Szarvasrol akkor		
vétetett 4. itz bor a xr. 6.		24
Egy Láp allya fát vett	1	30
Super erogál az 1768 <sup>dik</sup> esztendőben	15	12
Által adott kováts Jánosnak kiszedett restán		
tiát egy izben	14	
Ismét által adott más izben mint az Lais		
tromon fel vagyon jegyezve	37	58
Szarvason vett Gazdaság számára 200. ro		
vást Barom kuthoz valot	13	36
áldomás ekkoron vétetett 3. itz bor a xr 4.		12
Saja az Liquidationak téssen	115	16
Mind ezek szerént tehát ha az számadonak		
Restántiájából amely téssen in Sa	225	3
kihúsom az. Leg közelebb meg nevezett ero		
gatiot ugy mint	115	16
marad meg is adossa az számado	109	47

Mely Számadásat Tot Miháj Uramnak mi egyedül tsak az Gazdaság Laistromából, sze degettük ki, és hogy abban ekképpen amit ide Leirtuk hogy ugy találtuk aztot köteles ségünk szerént alázatossan N. Birák Urai mék referállyuk és bémutattyuk

Ezen dolognak Le irasában Jelen vol  
tunk Borza József  
Pusztai János

Iratott Dotzi Miklos Ur. Házában  
Jelen voltak ör Dotzi Miklos  
Csák Ferentz  
Dobos András  
D. kis István

	Fr	Xr
Azon utolsó esztendőben, vólt a' Marha Szám 708. mely 12. <sup>xrval</sup> tészen	141	36
Azon esztendőben, béresek marhájaért jött be _ _ _ _ _	<u>3.</u>	<u>58.</u>
Sma	145,,	34.

Borsi György lévén a' Számadó gulyás, de NB. aző bé szegődése illetén moddal vólt, hogy a' midőn Borsi György bé szegődött vólna már annak előtte, Rideg Istvánt, meg fogatta vólt, a' Gazdaság Számadó gulyásnak, a' kinek is pénz béri vólt 31. for 6. marha telletés, az egész ruhának pediglen hejja vólt, de ez a Szolgáltatból ki maradván, annak utána Borsi Györgyöt fogatta meg Dóczy Miklós Ur. a' maga udvarába, Szegődött pediglen bé Borsi György illetén Conditio alatt, hogy ha néki a' 31. for<sup>tot</sup> a' mely et Rideg István is, a' bs gazdaság meg ígért, az egész ruhával edgyütt meg adgya és ezen kívül valamennyi marhája lészen, a' bs gazdaság ki telleteti. Bé szegődik; a' mellyet Dóczy Miklós Úr. meg ígért, annak idejében a' Közönséges gazdaság mindenekről becsülettel ki is elégitte, De mivel ezen Szegődcség, és az arról való ki elégités, nintsen egészen a' Laistromban belé írva: a' mellynek bizonyos oka, a' Gazdaság között Lévo sok féle notariusok fogyatkozása:/ tehát a' Gazdaság közzül némelyek kételkednek ezen dolognak igassága felől, de hogy igaz lett Légyen Borsi György hiti Szerént valja, a' bs gazdaság is cselekedeteivel meg bizonyította.

Vólt tehát Borsi György Szám adó Gulyásnak pénz béri _ _	31,,	_ _
Egész ruhája _ _ _ _ _	12,,	_ _
Marhája lévén 32. darab, a' mellyet abban az időben egy. egy for <sup>tért</sup> szoktak teletetni, _ _ _ _ _	32,,	_ _
Öcsödi János öreg bojtárnak egész béri _ _ _ _ _	30,,	34
Áfra János Kisbojtárnak béri _ _ _ _ _	28,,	_ _
Bótbéli Kölcség, 20. pár bocskor és egy Lapát _ _ _ _ _	7,,	22.
Öt Gulyásokra tett áldomási Kölcség. de (...) ketteje a' Szolgáltatból <sup>maratt</sup> ki _ _	2,,	20,,
Felső Kis Istvánnak 6. darab marhától vó fizetése Szolgáltatyaért en-gedelembe ment _ _	1,,	12.
Item. egy bizonyos embernek, Két darab marhájától vó fizetése elenged <sup>Sma</sup> _ _	<u>24.</u>	
	144,,	52.
Amelly Summát ki huzván, a' be jövő 145. for és 34 xr Summából Láttatik tőke pénznek maradni _ _ _ _ _		42.

## IRODALOM

- BALOGH István  
1958 Pusztai legeltetési rend Debrecenben a XVIII-XIX. században. *Ethnographia* LXIX. 537-566.
- BANNER János  
1929 A békési pásztorok élete a XVIII. században. *Népzünk és Nyelvünk*. I. 165-170, 222-229. Szeged
- BARTA László  
1979 A szentesi örökváltság. Szeged
- BARTA László-LABÁDI Lajos  
1995 Szentes város levéltára. Szeged
- BARTA László-PÁHI Ferenc  
1980 Szentes utcanevei. Szeged
- BELLON Tibor  
1996 Beklen. A nagykunsági mezővárosok állattartó gazdálkodása a XVIII-XIX. században. Karcag.
- Dobrossy István  
1972-74Juhartó gazdatársulások a 20. század elején Kunmadarason. *Műveltség és Hagyomány* XV-XVI. 93-108. Debrecen
- ECSEDI István  
1931 Listásgazda. Gazdasági evés. *Népzünk és Nyelvünk* III. 254-255. Szeged
- FAZEKAS Mihály  
1979 Kunmadas juhászata. Karcag
- FILEP Antal  
1972 Baromodvaros telekelrendezés a Délkelet-Alföldön a XVIII-XIX. században. *Ethnographia* LXXXIII. 484-506.
- FÖLDES László  
1962 Egy alföldi juhartó gazdaság. *Néprajzi Értesítő* XLIV. 27-29.
- KIS Bálint  
1992 A Békés-Bánáti Református Egyházmegye története. Békéscsaba-Szeged
- MÓD László  
2002 Szentes város gazdasági kapcsolatai a XVIII. század második felében. In: Nagy Vera (szerk.): *Dömötör János emlékkönyv*. 77-95. Hódmezővásárhely
- PALÁDI KOVÁCS Attila  
1993 A magyar állattartó kultúra korszakai. Kapcsolatok, változások és történeti rétegek a 19. század elejéig. Budapest  
2000 A „pásztorrend”. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.) *Társadalom. Magyar Néprajz* VIII. 117-137. Budapest  
2001 Állattartó gazdaságok. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.) *Gazdálkodás. Magyar Néprajz* II. 599-616. Budapest
- SZENDREY Ákos  
1942 A magyar áldomás. *Ethnographia* LIII. 123-131.
- SZILÁGYI Miklós  
1995 Mezővárosi társadalom – paraszti műveltség. Történeti-néprajzi adatok és elemzési kísérletek. (Folklor és Etnográfia 87.) Debrecen  
2000 Gazdasági társulások, egyesületek, érdekvédelmi szervezetek. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.) *Társadalom. Magyar Néprajz* VIII. 558-584. Budapest
- TÁRKÁNY SZÜCS Ernő  
1961 Vásárhelyi testamentumok. Budapest  
1983 A vásárhelyi „baromgazdaság”. In: Dömötör János-Tárkány Szücs Ernő (szerk.): *Kiss Lajos emlékkönyv*. 139-170. Hódmezővásárhely
- VARGA Gyula  
1976 Lokális gazdasági társulások Hajdú-Bihar megye mezővárosaiban. *Ethnographia* LXXXVII. 161-174.

## *The account books of a livestock farm in Szentes (1763-1769)*

by LÁSZLÓ MÓD

The books examined and presented in this study offer an insight into the life of a farmers' association that existed and operated in Szentes in the 1760s. Including livestock breeders mainly from what was called Felsőpárt, the association was likely to have been formed on a territorial basis. Its main source of income was the financial contributions that stock farmers paid, based on the number of animals held by each. The number of animals raised of course varied from year to year. An accountant stock farmer was responsible for the finances of the association. The association hired shepherds to take care of animals, for which they received a fixed wage. The head herdsman was responsible for the animal livestock. He also organised the work and supervised herd-boys. Farm employees drew annual fixed wages that was comprised of various components. Remuneration was supplemented with a provision for clothing and occasional bonuses. The association also provided winter shelter and fodder for the cattle of the head herdsman and the herd-boys twice during the period of their employment. The construction and maintenance of wells was a regular annual expense for the association. Accounts reveal that stock farmers also attached great importance to toasting each other's health, which usually symbolically sealed some kind of agreement. The sources that were examined fully corroborate the fact that the herding and pasturing of animals required that stock farmers join forces and establish an association that was able to represent their interests.